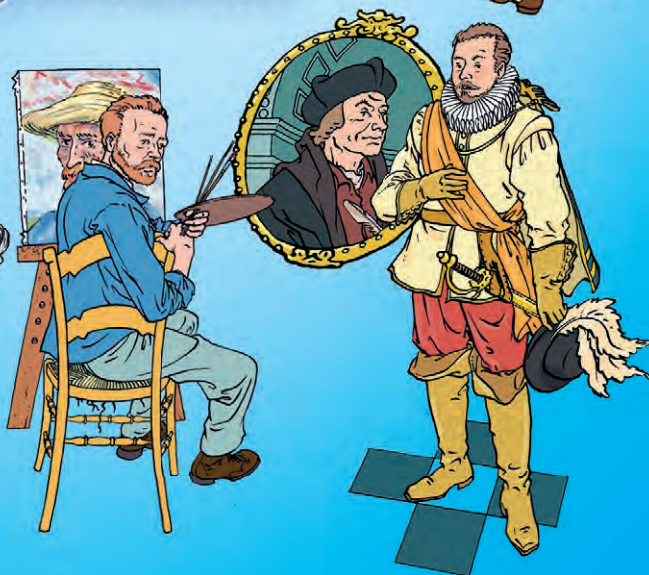

HOLLANDSE HELDEN

spannende verhalen
over beroemde figuren
uit de Nederlandse
geschiedenis

In deze online uitgave zijn de eerste drie pagina's van elk hoofdstuk te lezen.

**Meer lezen? Koop het boek op
www.scalaleukerleren.nl**

HOLLANDSE HELDEN

**Wim Daniëls
Joyce Pool
Annejoke Smids
Peter Smit
Gerard Sonnemans**

HOLLANDSE HELDEN

**Scala leuker leren
Groningen**

Illustraties Teun Berserik, 's-Gravenhage

p. 197 Vincent van Gogh, *De Aardappeleters*, olieverf op doek, Nuenen 1885,
Van Gogh Museum, Amsterdam

p. 203 Vincent van Gogh, *Vaas met twaalf zonnebloemen*, olieverf op doek, Arles 1889,
Philadelphia Museum of Art, Philadelphia, Verenigde Staten

Ontwerp omslag Bas Busking bno, Odoorn

Opmaak Studio Morriën, Groningen

1 2 3 4 5 /20 19 18 17 16 15

© 2015 Scala leuker leren bv
Groningen, The Netherlands

www.scalaleukerleren.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

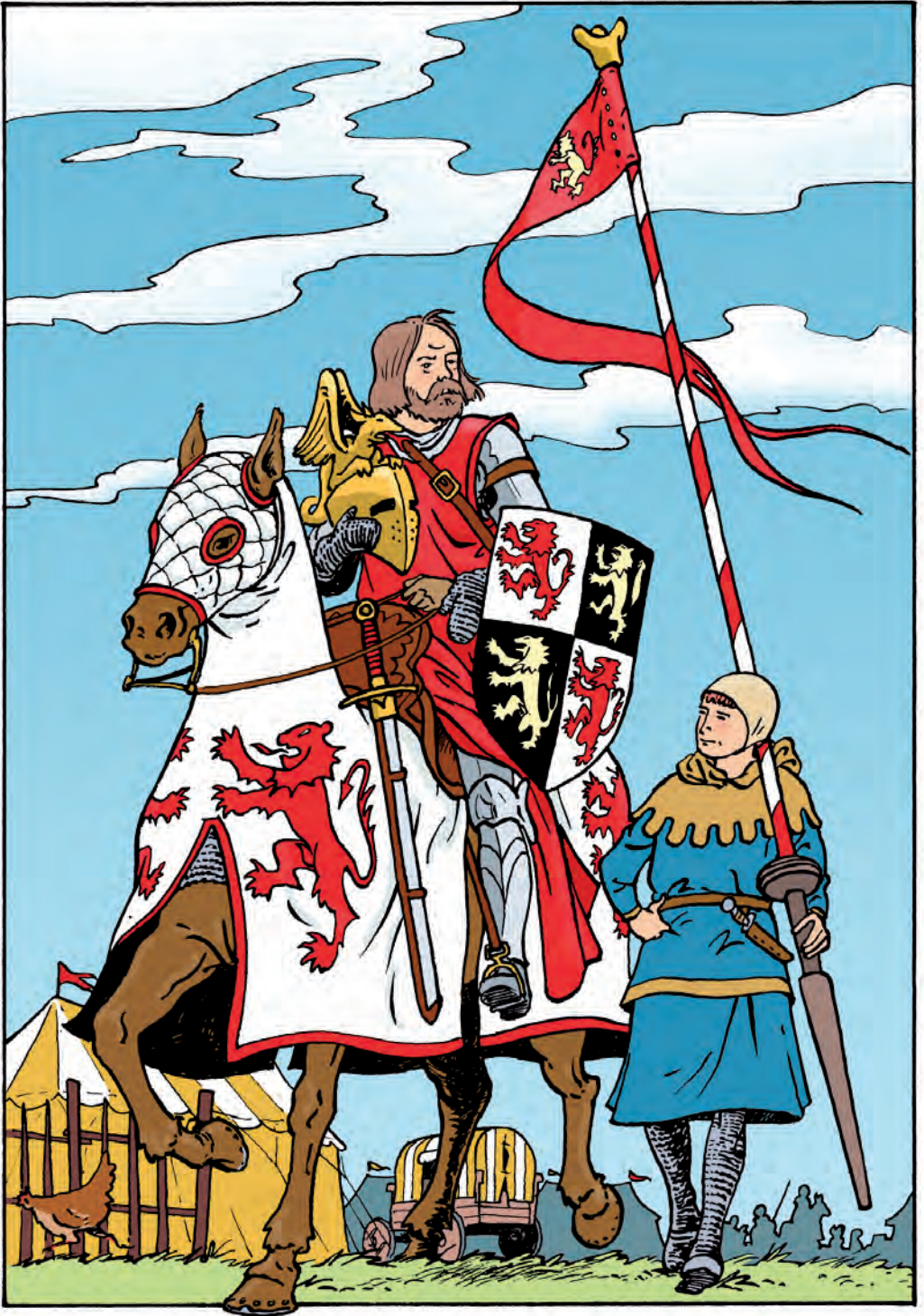
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.

ISBN 978 949126350 7

NUR 212

INHOUD

	1	Jan I van Brabant
(hertog, ridder 1253 – 1294)
<i>Gerard Sonnemans</i>	7
	2	Desiderius Erasmus
(geleerde 1466 – 1536)
<i>Joyce Pool</i>	29
	3	Willem van Oranje
(stadhouder 1522 – 1584)
<i>Joyce Pool</i>	51
	4	Pieter Corneliszoon Hooft
(historicus, schrijver 1581 – 1641)
<i>Wim Daniëls</i>	73
	5	Piet Hein
(zeevaarder 1577 – 1629)
<i>Peter Smit</i>	95
	6	Jan Adriaanszoon Leeghwater
(waterbouwkundige 1575 – 1650)
<i>Peter Smit</i>	117
	7	Abel Tasman
(ontdekkingsreiziger 1603 - 1659)
<i>Annejoke Smids</i>	139
	8	Eise Eisinga
(wetenschapper 1744 – 1828)
<i>Annejoke Smids</i>	165
	9	Vincent van Gogh
(schilder 1853 – 1890)
<i>Wim Daniëls</i>	187
	10	Anthony Fokker
(luchtvaartpionier 1890 -1939)
<i>Gerard Sonnemans</i>	209

1

JAN I VAN BRABANT

hertog, ridder

(1253 – 1294)

Wapens kletterden tegen elkaar op de binnenplaats van de burcht van Wouter Berthout. Kreten van pijn en van victorie drongen door tot de kapel. Jan kon zijn hoofd maar niet bij de les houden. Wat zou hij graag tussen de schildknapen staan voor de oefeningen met echte zwaarden. Maar hij wist dat het nog lang niet zo ver was. Voor Jan was de opleiding tot ridder pas net begonnen. Vorig jaar had zijn vader, hertog Hendrik III van Brabant, hem onder de hoede van Wouter Berthout gesteld.

Zo ging dat met adellijke jongens. Tot hun zevende groeiden ze op bij hun moeder en haar hofdames, maar daarna moesten ze naar een bevriende edelman. Die zorgde voor hun verdere ontwikkeling. Een vreemde heer zou een jongen beter kunnen opvoeden dan zijn eigen vader. Naast de lessen van een schoolmeester leerden de jongens paardrijden, worstelen en vechten met houten zwaarden. En 's avonds bij het haardvuur luisterden ze naar verhalen over helden als koning Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel. Die lieten

zien hoe een echte ridder zich hoorde te gedragen: dapper, eervol, rechtvaardig, hulpvaardig en altijd galant tegenover de dames.

Als een jonge edelknaap veertien werd, begon een nieuwe fase in zijn leven. Hij werd schildknaap, de bediende van een ridder. Meestal was dat de edelman bij wie ze opgroeiden. De vechoefeningen werden nu serieus, met echte wapens. In een paar jaar tijd leerde de schildknaap alles over het riddervak. Hij volgde zijn ridder overal, of die nu naar een feest, toernooi of veldslag ging. Daar hielp hij hem het harnas aantrekken. En als hij genoeg geleerd had, mocht de schildknaap mee ten strijde.

Jan barstte van ongeduld. Hij droomde dagelijks van de dag dat hij tot ridder geslagen zou worden, maar voorlopig zat hij nog in het klasje van kapelaan Merten.

‘Jongheer Jan,’ zei Merten, ‘blijft u wel opletten?’

Verstoord keek Jan de meester aan. Wat konden hem die lessen Latijn, Frans en goede manieren schelen?

‘Waar hadden we het over?’ vroeg meester Merten.

‘Eh...’

Merten schudde teleurgesteld zijn hoofd. ‘Als u ooit een goed ridder wilt worden, zult u toch beter uw best moeten doen.’ Hij wendde zich naar Arnold van Leefdael: ‘Help onze jonge vriend eens even.’

‘U vertelde over wijsheid en kracht,’ zei Arnold. ‘Dat zijn de twee zaken waarmee alle problemen kunnen worden opgelost.’

‘Precies,’ zei meester Merten. ‘En welke van deze twee is het belangrijkste?’ Die vraag richtte hij aan Hendrik van Mierlo.

‘Kracht?’ antwoordde Hendrik aarzelend.

‘Nee, mijn beste, kracht werkt alleen als je haar met verstand gebruikt. Wijsheid is de grootste deugd. Maar wie wijsheid én kracht bezit, kan de hele wereld aan.’

Een bediende kwam binnen om te vertellen dat het eten klaar stond. De lessen zaten er op voor vandaag, tot opluchting van de drie pages. Ze stonden op om naar de keuken te gaan. Het was hun taak om het eten voor de heren en dames op te dienen. Maar de bediende hield Jan tegen. ‘U moet direct naar heer Wouter,’ zei hij.

Aleide zwaait de scepter

Nog diezelfde dag vertrok Jan in het gezelschap van Wouter en de ridders van Mechelen. De winterse wind striemde in zijn gezicht. Het deerde Jan amper. Hij wilde niets liever dan zo snel mogelijk naar huis. Naar zijn stervende vader.

Tegen het vallen van de avond bereikten ze Leuven. Het kasteel op de Keizersberg pulde uit van de mensen. Uit heel Brabant kwamen edelen, stadsbestuurders en abten om afscheid te nemen van hun geliefde hertog. Zelfs boeren en burgers waren welkom. Iedereen stapte eerbiedig opzij toen Jan de zaal binnentrad waar zijn vaders ziekbed stond.

Jan schrok. Vaders gezicht was uitgemergeld. Toen hij Jan vorig jaar in Mechelen achterliet, was hij nog een sterke man. Nu kon er amper een glimlach vanaf. Vader tilde moeizaam zijn hand op en wenkte Jan dichterbij te komen.

Die wist niet goed wat hij moest doen. Zijn vader omhelzen? Zijn hand kussen? Of op een afstand blijven staan?

Moeder Aleide zag zijn aarzeling. Ze nam Jan bij de hand en zei: ‘Kus je vader maar. Daar heeft hij op gewacht.’

Niet lang daarna stierf hertog Hendrik III van Brabant, hartje winter 1261. Jan was acht jaar en vaderloos. Heel verdrietig natuurlijk, maar er zou voor hem niet veel veranderen. Hij ging terug naar het kasteel van Wouter om opgeleid te worden tot ridder en tot reserve-hertog. Zijn oudere broer Hendrik was immers de nieuwe hertog. Maar Hendrik was niet groter dan een dwerg en mankeerde van alles, niet alleen lichamelijk, maar ook in zijn hoofd. Het was voor iedereen duidelijk dat Hendrik IV geen wijze, krachtige hertog zou worden. Hij kreeg met Brabant een mooie erfenis, maar dat was geen garantie voor succes. Zijn vader had veel te veel geld uitgegeven. Met grote feesten, giften aan de kerk en aan vrienden en de kosten om opstandige onderdanen te bestrijden had hij zich flink in de schulden gestoken. Ridders die als leenman landgoederen beheerden, wilden zich van het hertogdom losmaken. En buurlanden hoopten stukken van het grensgebied af te knabbelen.

2

DESIDERIUS ERASMUS

geleerde
(1466 – 1536)

In de verte werd de lucht boven de bergen al een beetje donker. Het einde van de zestiende dag van hun reis naderde.

God-zij-dank. Desiderius Erasmus sloeg een kruisje. Hij was moe en voelde zich stijf. Die ellenlange reizen wenden nooit, hoe vaak je het ook had gedaan en hoe ver je ook was geweest!

‘Meester?’ vroeg Giovanni, de oudste van de twee zonen Boerio die bij hem in het rijtuig zaten. ‘Wanneer zijn we precies in Genève?’

‘Morgenavond.’ Erasmus sloeg het dikke boek open. Dat lag al bijna de hele reis op zijn schoot. Hij had er de route en de planning van de reis in genoteerd. Zo kon hij zien waar ze waren en hoe ver ze nog moesten. ‘Deze nacht slapen we in een herberg in Saint Jean de Gallatin. Morgen moeten we dan in één keer Genève kunnen halen.’

Over zijn brilletje tuurde hij naar Giovanni en zijn broer Bernardo. ‘Als alles tenminste naar wens verloopt en we geen ondergelopen wegen, kapot gevaren bruggen en andere narigheid tegenkomen.’

‘Tot nu gaat het voorspoedig.’ Opgewonden schoof Bernardo op zijn zitplaats in het rijtuig heen en weer. ‘Ik vind het zo spannend,

meester! Zullen nonno en nonna ons opwachten in Bologna? Papa heeft hen wel geschreven maar voor het antwoord kwam, waren wij al vertrokken.'

Erasmus glimlachte. 'Ik weet zeker dat ze erg naar jullie uitkijken. Hoe lang hebben jullie elkaar niet gezien?'

'Tien jaar, meester. We liepen nog in jurkjes toen we uit Italië vertrokken.'

'Dan zullen jullie grootouders wel erg verrast zijn,' zei hij. 'Twee van die grote jongens!'

Tot nu toe viel de reis van Londen naar Bologna hem helemaal niet tegen. De rit verliep vlot en de zonen van de Italiaanse hofarts van koning Henry VII waren prettig gezelschap. Wijs voor hun leeftijden van twaalf en tien jaar, vol interesse voor alles dat ze onderweg tegenkwamen en – heel plezierig – gehoorzaam. Hij was hun leraar voor de komende twaalf maanden en het was fijn als hij zijn leerlingen niet hoefde te dwingen om in de lesboeken te duiken. Ja, de toekomst zag er goed uit.

Geleerde humanist

“Geleerd word je door veel met geleerden om te gaan, door nederig en vol eerbied naar geleerden te luisteren, door het werk van geleerden aandachtig te lezen en ijverig te bestuderen, kortom door nooit van jezelf te denken dat je een geleerde bent.”

Erasmus is onder andere bekend geworden als een groot geleerde, schrijver van belangrijke werken, priester en humanist. Een humanist wil dat je bij alles wat je doet diep nadenkt over wat waar is, wat goed is voor de vrede en wat goed is voor de mensen. Zo vond Erasmus bijvoorbeeld dat je goed moest bedenken hoe je gelukkig wordt tijdens je leven op aarde en dat je je niet alleen moest richten op het leven na de dood. Dat 'leven na de dood' was voor de meeste mensen in de zestiende eeuw belangrijker dan het dagelijks bestaan. Dat kwam omdat de katholieke kerk zei dat als je maar goed had geleefd, er een leven in de hemel op je wachtte. Een leven op aarde duurde maar kort, zo dacht men, het leven in de hemel eeuwig.

Daarom piekerden veel mensen meer over hoe ze ervoor konden zorgen dat hun eeuwige leven goed zou zijn dan over hoe ze het op aarde goed konden hebben.

Erasmus was al jong onder de indruk van de oude Griekse en Romeinse cultuur en literatuur. Daarop baseerde hij veel van zijn latere kennis en werk.

Door de vele reizen die Erasmus ondernam, maakte hij kennis met allerlei andere Europese humanisten en geleerden zoals Thomas More, Lord Mountjoy en Thomas Linacre uit Engeland. Door met hen en anderen te discussiëren, werd hij steeds geleerder. Want zo ging dat rond 1500: je hoefde niet per se naar een universiteit te gaan om een wijsgeer te worden, veel belangrijker was om zelf hard te studeren, veel na te denken en te discussiëren met andere geleerden. Door die gesprekken leerde je steeds nieuwe dingen en werd je steeds knapper.

Rovers

Door het slaapverwekkende hobbelen van het rijtuig over de slechte wegen dwaalden Erasmus' gedachten af naar het klooster in Steyn bij Gouda waar hij officieel thuishoorde. De abt van dat klooster stuurde hem steeds boodschappen met het verzoek terug te keren en zijn plaats in het klooster weer in te nemen. Erasmus moest er niet aan denken. Het klooster was veel te saai voor hem, te weinig uitdagend. Bovendien was de omgeving van het klooster koud, nat en slecht voor zijn gezondheid. Zelfs nu kropen de rillingen over zijn rug als hij dacht aan de ontelbare muggen in dat moerassige gebied. Sinds eerst zijn moeder en daarna zijn vader waren gestorven aan de ellendige pest was hij doodsbenuwd om ziek te worden. Daarom kleepte hij zich altijd goed aan en bleef hij uit de buurt van koortsige mensen, of dat nu de koning van Engeland was of zijn beste vriend uit het klooster.

‘Is er tijd om in Genève rond te kijken, meester?’ vroeg Bernardo, de jongste zoon Boerio. ‘Papa vertelde dat de Sint Pieterskathedraal de moeite waard is. Hij heeft hem zelf bezocht toen hij naar Londen reisde.’

3

WILLEM VAN ORANJE

stadhouder
(1522 – 1584)

KAPOEFFFF...

De doffe dreun, gevolgd door een klap alsof er iets valt en het schelle geblaf van Pompey, dringt door tot de kamer waar Emilia met haar zussen Maria en Anna zit.

‘Wat is dat...?’ Emilia hoort zelf dat haar stem de lucht in schiet.

Anna spert haar ogen wijd open. ‘Ik weet het niet.’

Maria, die al 28 jaar is, pakt hen beet. ‘Kom,’ zegt ze. ‘We gaan kijken.’ Met opgetrokken rokken rennen ze over de gang van de bovenste verdieping van het Prinsenhof. Hoe dichterbij de trap komen, hoe harder het opgewonden geschreeuw en gehuil klinkt.

‘Nee...’ mompelt Maria. ‘Nee...’

De maag van Emilia trekt samen. Ze denkt aan die dag in Antwerpen, nu twee jaar geleden toen één of andere kerel haar vader Willem van Oranje per ongeluk neerschoot. Zoiets zou toch niet weer ...?

Ze duwt haar oudere zussen opzij en springt voor hen uit de trap af. Voor ze helemaal beneden is, weet ze al dat er iets vreselijk mis is. In de muur onder aan de trap zitten gaten die er eerder niet zaten; gruis

dwarrelt nog op de grond. In de hal, tegen de wit gepleisterde wanden aan, staan een paar soldaten, de burgemeester van Leeuwarden, die net nog met hen heeft zitten eten, dienstmeisjes, heer Loyseleur de Villiers ... Alle ogen zijn groot van schrik, de schouders opgetrokken, verstijfd. In het midden van de ruimte buigen tante Catharina, moeder Louise en enkele edellieden zich over een gestalte die tussen hen in ligt. Emilia herkent niet direct wie het is. Ze ziet alleen hoe schouders schokken. Verder hoort ze de snikken, de wanhopige uitroepen, de smeekbedes om toch te ademen, de ogen open te doen ...

Ze wringt zich tussen de lichamen van tante Catharina en haar vaders page door. En dan, dan ziet ze hem. Haar vader. Liggend op de koude stenen vloer. Op zijn wambuis een grote donkere plek, ongeveer op de plaats waar zijn hart zit. Zijn gezicht is bleek, zijn ogen zijn dicht. Zijn borst ...

Ze zuigt lucht naar binnen, bijt op haar lip.

Vaders borst gaat niet op en neer. Haar vader haalt geen adem meer. Ze voelt een hand op haar schouder die haar naar achteren trekt. 'Kom meisje,' fluistert de bibberige stem van haar gouvernante, vrouw Walburge. 'Laat de volwassenen er maar even bij. De dokter is in aantocht ...'

'Die heeft hier niets meer te doen,' zegt ze zacht. 'Ziet u dat niet?'

Ze kan er niets aan doen, ze blijft kijken naar het witte gezicht van haar vader. Ze wil hem aanraken, tegen hem schreeuwen dat hij op moet staan.

Maar dat zal hij nooit meer doen.

Voor de verandering wordt vrouw Walburge niet boos op haar.

'Kom, Emilia,' zegt ze. 'Jij bent al vijftien. Ik heb je nodig om je zusjes bezig te houden en je baby-broertje ...' Vrouw Walburge slikt. 'De kleine Frederik Hendrik lag zojuist te huilen. Jij kunt hem zo goed troosten. Je moeder kan het nu niet ...'

Dan laat Emilia zich meevoeren, weg van de hal waar ze daarnet nog gewoon doorheen liep op weg naar boven en waar nu haar vader ligt, naar de kinderkamer waar haar zes jongere zusjes zitten te spelen en haar kleine broertje in zijn bedje ligt te murmelen.

Catharina van Schwarzburg-Arnstadt

's Avonds komt tante Catharina naar haar toe. Ze pakt Emilia's hand. 'Het is vreselijk, Emilia,' zegt ze zacht. 'Vandaag is gebeurd waar we allemaal zo bang voor waren. Ondanks alle maatregelen om jouw vader, mijn broer, te beschermen. Ondanks onze verhuizing naar Delft met zijn sterke stadsmuren.'

Emilia zegt niets. Wat valt er te zeggen?

'De dader schijnt een Fransman te zijn. Hij zei dat hij bij Willem een paspoort kwam halen. Dat had hij nodig om als koerier naar Frankrijk te reizen. Hij had haast, zei de man. Ja, ja ... Hij wilde zo snel mogelijk Willem vermoorden, dát bedoelde hij! Ach, ach ...'

Emilia heeft het koud. Ze trekt haar omslagdoek wat steviger om zich heen.

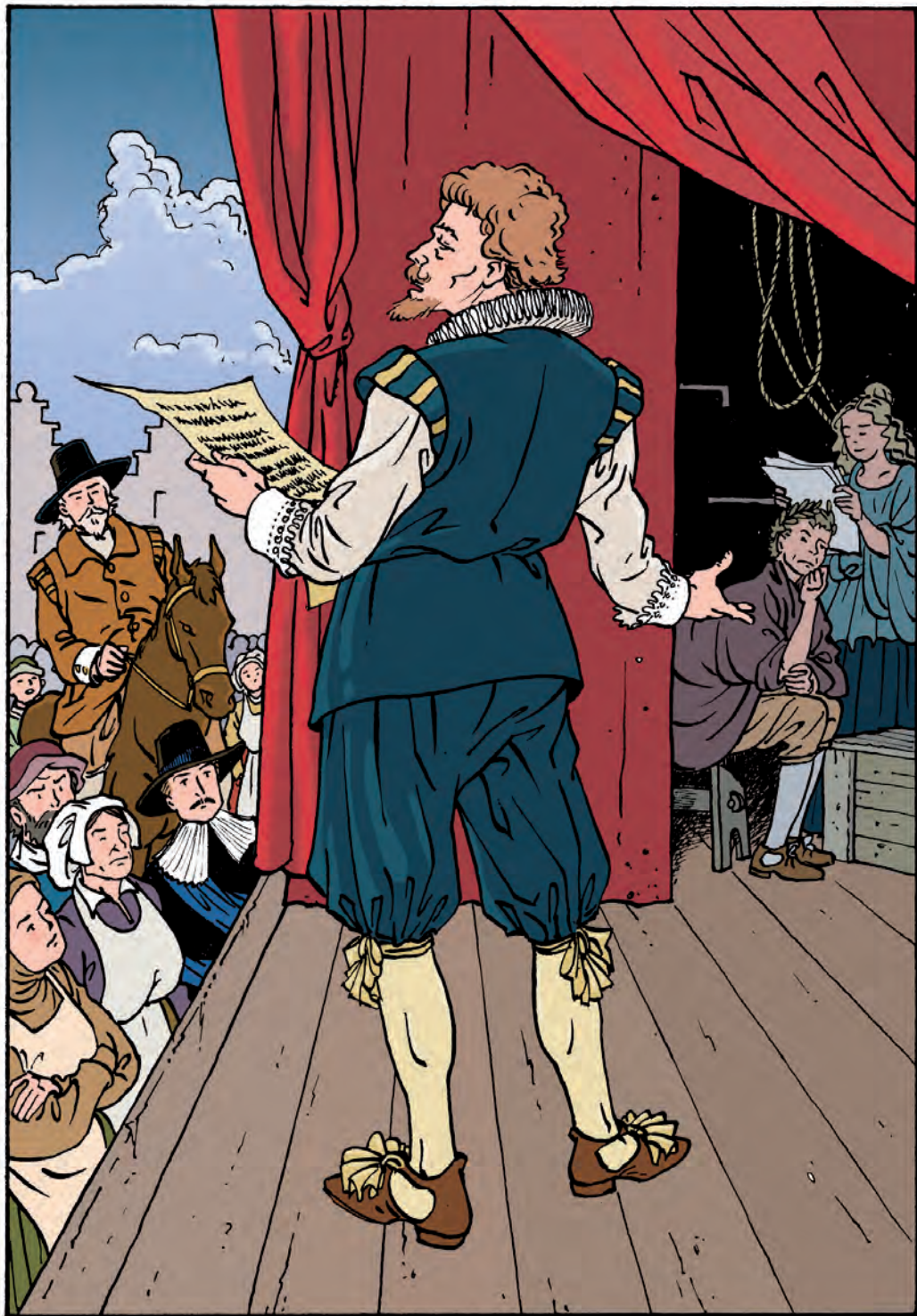
'Weet je wat zo raar is?' zegt tante Catharina. 'Ik moet nu steeds denken aan hoe Willem lang geleden voor het eerst van ons huis in Dillenburg wegging. Hij was pas twaalf en had plotseling bezittingen en gebieden in de Nederlanden en Frankrijk geërfd van René van Chalons, een familielid van wie we geen van allen ooit hadden gehoord. Het gebied in Frankrijk heette Orange en vanaf dat moment werd mijn broer de prins van Oranje genoemd.'

Dat is nieuw voor Emilia. Ze weet natuurlijk wel dat haar vader prins van Oranje is, maar waar die naam vandaag komt ...?

'Karel V, de keizer van de Nederlanden en Spanje was blij dat mijn broer de erfenis kreeg maar zei daarbij wel dat Willem dan katholiek opgevoed moest worden. Want een Lutherse prins? Dat ging echt niet volgens hem.

Onze ouders konden hem die katholieke opvoeding niet geven, zij waren Luthers en vonden het katholieke geloof maar niets. Daarom moest Willem weg van ons huis en van ons, zijn elf broertjes en zusjes. Hij ging naar het hof van keizer Karel. Die zou hem zelf verder wel opvoeden.'

'Arme papa,' fluistert Emilia. 'Zo jong nog en dan helemaal weg bij zijn familie ...' Ze moet er niet aan denken om haar familie te verlaten. Ook al zijn de kleintjes soms erg druk, ze is toch gek op ze.

4

PIETER CORNELISZOOM HOOFT

historicus, schrijver
(1581 – 1641)

‘Je gaat op reis’, zei Pieters vader tegen zijn zoon.

‘Op reis, waarheen dan?’, vroeg Pieter.

‘Naar Frankrijk, Italië, Duitsland.’

‘Maar waarom?’

‘Parijs, Orléans, Milaan, Florence, Napels, Venetië, Rome, Pisa, ...’

‘Maar ...’

‘Het hoort bij je opvoeding, jongen. Het zal goed voor je zijn; de reis bereidt je voor op je latere leven.’

‘Maar ik wil helemaal niet op reis. Mijn vrienden zijn allemaal hier.’

‘Geloof me, Pieter, het is goed voor je. Je zult veel zien van het prachtige Parijs en het nog mooiere Italië. Wat ze daar hebben gebouwd; je zult er versteld van staan. En je zult er schilderijen zien die je zullen betoveren. Je zult universiteiten bezoeken. Professoren ontmoeten. Vreemde talen leren.’

‘Maar ...’

‘Je zult er mensen ontmoeten die geniaal zijn, schrijvers ook, dichters. Je hebt zelf toch al een toneelstuk geschreven? Nou, je zult in die andere landen ook toneelschrijvers ontmoeten, grote toneelschrijvers; je zult hun toneelstukken gespeeld zien worden, ge...’

‘Maar ...’

‘Onderbreek me niet, jongen. Veel jongeren zoals jij maken zo’n grand tour. En er is niemand slechter van geworden.’

‘Grand tour?’

‘Ja, een grote rondrit, door Frankrijk en Italië en terug via Duitsland.’

‘Maar hoe lang ben ik dan weg?’

‘Twee jaar.’

‘Twee jaar? Zo lang? En waar slaap ik dan? En hoe reis ik dan?’

‘Je reist eerst met de boot naar Frankrijk en dan verder met de paardenkoets, het rijtuig. En soms rij je zelf paard. Er gaan twee knechten met je mee. En je slaapt in herbergen of bij mensen thuis. Daar wordt allemaal voor gezorgd. Je hoeft je nergens druk over te maken. De hele reis is uitgestippeld.’

‘En wat ga ik dan doen in al die steden?’

‘Nou, je begint eerst een tijd te werken bij je neef in La Rochelle. Die heeft daar een handelshuis; daar kun je het handelsvak leren. Daarna begin je dan echt aan je grote tour. Je zult studeren aan universiteiten, je zult musea bezoeken. De tour is goed voor je. Geloof me nou maar. En voor Italië krijg je de allernieuwste reisgids mee.’

‘Ik ken niemand die zo’n grand dinget doet.’

‘Ik heb er zelf een gemaakt, doe nu niet alsof ik je er nooit iets over verteld heb. Dat het een grand tour heet, had je ook moeten weten. Ik breng je nog wel in contact met mannen die ook een grand tour hebben gemaakt. Ze zullen je vertellen hoe belangrijk die reis voor hen is geweest, hoeveel ze eraan gehad hebben.’

‘Wanneer vertrek ik dan?’

‘Over een maand; het meeste heb ik al geregeld.’

En zo vertrok Pieter Corneliszoon Hooft een maand later naar het buitenland. Eerst met de boot naar La Rochelle, in Frankrijk. Daarna

meestal over land verder. De meeste wegen die er nu zijn, waren er indertijd nog niet. En de wegen die er wel waren, waren nauwelijks verlicht. Het kon gevaarlijk zijn onderweg. Wat we nu overvallers noemen, waren toen struikrovers. Ze lagen achter struiken te wachten op voorbijgangers die geld hadden of van wie ze dachten dat ze geld hadden. Er werd voor hen gewaarschuwd:

*'Waer gy oyt gaet of henen treckt
Houd staeg uw beurs en hert bedekt;
En meld niet door een lossen praet
Van waer gy komt of henen gaet'*

Struikrovers sprongen van achter de struiken te voorschijn als er een paardenkoets naderde. Maar voor zover we weten is dat Pieter Corneliszoon Hooft niet overkomen. En na drie jaar kwam hij heelhuids terug van zijn grand tour. Hij had er inderdaad veel van geleerd.

De Muiderkring

De meeste mensen worden nu aan Pieter herinnerd als ze in Amsterdam door de P.C. Hooftstraat lopen, de dure winkelstraat, al zal lang niet iedereen die er doorheen loopt weten naar wie de straat is vernoemd. Maar dat is dus naar P.C. die de grand tour maakte, Pieter Corneliszoon.

Hij leefde van 1581 tot 1647, vooral in Amsterdam en in Muiden. Na zijn terugkeer van de grote rondreis zou hij verschillende beroepen hebben: dichter, schrijver, drost, baljuw, dijkgraaf en nog zo wat dingen. Het beroep van dijkgraaf bestaat nu nog steeds. Een dijkgraaf is de baas van een waterschap. En een waterschap houdt per gebied in de gaten of het goed gaat met de waterbeheersing, dus of de dijken van rivieren nog wel sterk genoeg zijn, of het water niet vervuild is, enzovoort. In de tijd van P.C. Hooft waren er honderden waterschappen, verspreid over het hele land. Nu zijn er nog maar een paar over.

En Hooft was dus ook drost en baljuw. Dat waren mensen die meehielpen het land te besturen. Ze moesten er ook op letten of

5

PIET HEIN

zeevaarder
(1577-1629)

Rond het jaar 1600 was de Tachtigjarige Oorlog in volle gang. Steden werden belegerd, dorpen werden platgebrand en overal zwierven troepen huursoldaten. Ook op zee was het gevaarlijk. Spaanse en Hollandse oorlogsschepen beschoten elkaar met kanonnen en probeerden elkaar midden op zee tot zinken te brengen. Vissersboten en kleine handelsschepen werden soms met tientallen tegelijk door de vijand gekeapt. De buitgemaakte schepen werden verkocht en de gevangen matrozen moesten als roeislaaf werken, tot ze werden geruild of vrijgekocht. De schepen in de veilige havens houden was voor Nederland onmogelijk. Het land leefde van handel en visvangst, daarmee stoppen zou hongersnood betekenen. Met name de haringvisserij was belangrijk. Haring was niet alleen volksvoedsel, maar ook een ruilmiddel. De vis werd met Zweden en Polen geruild voor graan en hout. De haring werd in zout bewaard, waardoor hij lang goed bleef. Maar zout, dat was er toen in Nederland niet. Het moest gehaald worden, in het zuiden van Frankrijk of in Portugal. En de Spaanse generaals wisten dat ...

De bemanning van De Kleine Neptunus

‘Piet! Piet Hein! Kan ik je even spreken?’

Piet Hein stopt zijn wandeling en kijkt verbaasd om. Aan de overkant van de Korenmarkt staat een man met een grote hoed. Piet kent hem wel; het is sinjeur Meerman, een rijke reder die wel twintig haringschepen bezit. Wat zou hij van hem moeten?

Nieuwsgierig loopt Piet naar hem toe. Reder Meerman klopt hem op zijn schouder.

‘Piet, ik zoek met spoed een schipper en ik moest meteen aan jou denken. Ik weet dat je elke middag een wandeling maakt en daarom sta ik je op te wachten. Ik sta hier al minstens een uur! Dus ik hoop dat je mij niet voor niets hebt laten wachten. Nou, doe je het?’

Piet schudt verbaasd zijn hoofd. Schipper? Hoort hij dat goed? Vraagt reder Meerman hem om schipper te worden? Dat is enorme promotie, denkt Piet. De laatste jaren is hij flink opgeklommen. Eerst van volmatroos naar bootsman. Daarna werd hij tweede stuurman en vorig jaar zelfs eerste stuurman, toen de eigenlijke stuurman op weg naar Malakka plotseling ziek werd en stierf. En dan nu schipper? Dat zou een grote eer zijn!

‘Ik heb goede verhalen over je gehoord,’ zegt reder Meerman. ‘Ik heb het volste vertrouwen in je. Volgens mij kan jij een vloot aanvoeren, als je wat meer ervaring hebt. Nou? Neem je de uitdaging aan?’

‘Is het een lange reis?’ vraagt Piet.

‘Naar de kust van Venezuela,’ antwoordt reder Meerman. ‘Daar zijn grote zoutpannen. Ik denk dat je met drie maanden weer terug bent. Je krijgt de Kleine Neptunus mee, een fluitschip. Het is een snel schip, het snelste dat ik heb.’

Piet knikt. Drie maanden, dat is krap berekend. Maar hij snapt het wel. Over drie maanden is het Sint Jan. Dan vaart de haringvloot uit. Als je dan geen zout hebt, kan je net zo goed aan wal blijven. Zonder zout is de vis binnen drie dagen bedorven.

‘En wanneer vaart het schip uit?’ vraagt hij.

‘Als het kan morgen,’ zegt reder Meerman. ‘Wolfert Lubbertsz wordt je stuurman. En dan heb ik nog tien man aangenomen. Acht uit Rotterdam en twee uit De Rijk.’

Piet's gezicht betreft.

'Uit De Rijk? Spreken die van dat rare West-Fries?'

'Eentje wel,' zegt reder Meerman. 'Maar de ander spreekt ook onze taal. Hij is drie jaar geleden meegevaren met Olivier van Noort, toen die zijn beroemde reis maakte. Hij heeft alle avonturen meegemaakt en toen hij terugkwam, sprak hij plat Rotterdams.'

Piet is meteen één en al aandacht.

'Was hij met Olivier van Noort mee,' vraagt hij opgewonden. 'Op zijn grote reis om de wereld? En vaart hij nu met ons?'

'Dus je doet het,' zegt reder Meerman.

Even is Piet in de war. Hij had er eigenlijk nog over willen nadenken. Hij had de zaak even met zijn vader willen bepraten. Maar naar de reis van Olivier van Noort is hij enorm nieuwsgierig. Van Noort, de eerste Nederlander die om de wereld zeilde!

'Hij heet Roelof Boon,' zegt reder Meerman. 'Je zult hem morgen zien. De twee Rijpers logeren in herberg Vredenhof. Aan de kade voor de herberg is de 'Kleine Neptunus' afgemeerd. Zie ik je morgen vroeg?'

Reder Meerman steekt zijn hand uit. Piet neemt hem aan.

'Twee gulden per dag,' zegt reder Meerman. 'En als je binnen honderd dagen terug bent, verdien je een bonus. Vijftig gulden, is dat een afspraak?'

'Het is een afspraak,' zegt Piet. 'Tot morgenochtend.'

De volgende ochtend loopt Piet met zijn plunjezak op zijn schouder over de kade naar herberg Vredenhof. Wolfert Lubbertsz staat er al. Uit de herberg komen twee mannen, een grote en een kleine. Dat moeten de Rijpers zijn, denkt Piet. Hij zwaait naar Wolfert.

'We varen samen,' roept hij over de kade. 'Mooi!' Dan kijkt Piet naar de twee mannen.

'Komen jullie uit De Rijk?'

De lange man knikt.

'Krek,' zegt de kleine. 'Ben jai Piet Hain? Ik ben Dirrekie. Dirrekie Gaisbers.'

'Hij heet Dirk Gijsberts,' zegt de lange man. 'Hij is kok. Ik ben Roelof Boon, de bootsman.'

6

JAN ADRIAANSZOOM LEEGHWATER

waterbouwkundige
(1575-1650)

‘Jan, jongen! Moet je kijken, de boomgaard van Guurt Assema! Een heel stuk is in het water verdwenen! Guurt is de helft van haar appelbomen kwijt! En kijk eens daar, bij het geitenlandje van manke Simon! De geit loopt er nog, maar het hok is weg! De waterwolf! De waterwolf heeft een hap uit het land genomen!’

Jan kijkt naar zijn vader. Meestal is hij rustig, maar nu niet. Hij loopt met driftige stappen langs het water, zwaait met zijn armen en struikelt over zijn woorden.

‘Dit ... dit kan zo niet langer! Kijk nou toch, Jan! Kijk nou! Vandaag Guurt en Simon, volgende keer zijn wij aan de beurt. Net als in Schermerhorn! Toen jij nog niet geboren was, stonden daar wel honderd huizen. Nu nog maar de helft. En dat gaat in De Rijp ook gebeuren, Jan! De waterwolf kent geen genade!’

Jan kijkt naar het meer. Hij kent de verhalen maar al te goed. Hij kent ze van zijn vader, van zijn ooms en van zijn grootvader.

En van de oude vissers, die op zondag bij het sluisje zitten en daar hun verhalen vertellen. Het Beemstermeer was vroeger een riviertje. Een snoek was de grootste vis die je er kon vangen. Nu zwemmen er zeemeerminnen en er was ook een keer een walvis gezien. Een zwarte walvis met een bek zo groot als de deuren van een paardenstal ...

Jan rilt. Hij denkt terug aan de storm van gisteren. Wat ging de wind tekeer! Met wapperende haren had hij op zijn strozak gelegen, terwijl de regen tegen de dakplanken kletterde. Hopelijk was dit de laatste lentestorm, denkt Jan. Hij kijkt naar de grasvelden en de gele boterbloemen en snuift. Je ruikt de zomer, denkt Jan. Maar na de zomer komt de herfst. En die brengt nieuwe stormen en een hongerige waterwolf. En waar zal die volgend keer zijn tanden in zetten? De geit? De laatste bomen van Guurt? Jan schudt zijn hoofd. Er moet iets gebeuren, denkt hij. De waterwolf moet gemuilkorfd worden. Anders gaan we er aan. Allemaal!

Pap met zaagsel

Jan Adriaanszoon werd in 1575 geboren in De Rijk, een dorp op het Schermereiland. Dat eiland bestond nog niet zo heel lang. Een paar honderd jaar eerder zat het nog stevig aan het omringende land vast. Maar daarna gebeurden er verschillende dingen. De zeespiegel werd langzaam hoger. En er kwamen steeds meer mensen wonen. Die mensen gebruikten klei om potten te bakken en huizen te bouwen. Die klei groeven ze weg aan de oevers van de riviertjes. Op het land legden ze akkers aan en tussen de akkers maakten ze greppels om het water beter te laten wegstromen. Het land werd daardoor droger, maar het klinkte ook in. Al met al werden de riviertjes steeds breder en het land steeds lager. Er ontstonden kleine meren, die bij elke storm een stukje groter werden.

Eerst hadden de mensen niet in de gaten wat ervoorgevaaren dreigden. Toen werd Nederland getroffen door een enorme stormramp, de Allerheiligenvloed. In Zeeland spoelden hele dorpen weg. Een stuk van Groningen verdween in zee. Aan de kust van Noord-Holland werd het dorpje Huisduinen verzwolgen. Ook het Schermereiland werd getroffen. Bij het dorpje Schermerhorn werden enkele houten

huizen door het water meegesleurd, waardoor tientallen mensen verdronken. Het Schermeer en het Beemstermeer werden allebei groter, het eiland een flink stuk kleiner. Hoe lang zou dat nog goed gaan? Want de Allerheiligenvloed was dan wel de zwaarste storm, maar hij was zeker niet de laatste ...

Toen Jan Andriaanszoon geboren werd, was het oorlog. De koning van Spanje vocht tegen de Prins van Oranje. Het ging er hard aan toe, maar op het Schermereiland merkten de mensen er niet veel van. Er was veel water rondom en de paden van dorp naar dorp waren smal en drassig. De Spaanse soldaten hielden daar niet van. Die marcheerden liever over stevige grond. Op het Schermereiland bleef het rustig, maar toch werden er spannende verhalen verteld. Over het gevecht om Alkmaar, waar de Spanjaarden waren verslagen. Er was fel gevochten. Kanonskogels vlogen door de lucht en er waren grote gaten in de stadsmuren geschoten. Het zag er slecht uit voor de bewoners van Alkmaar. Die gaven niet op, vochten als leeuwen en ... ze kregen steun uit onverwachte hoek. Want toen de wind draaide en sterker werd, steeg het water in de Zuiderzee. De verdedigers van Alkmaar grepen deze kans met beide handen aan. Ze zetten de sluizen open en staken een paar dijken door. Het water stroomde over de weilanden, waar de Spanjaarden hun tenten hadden opgezet. Het was oktober en alles was koud en kletsnat. De Spanjaarden gaven de strijd op en trokken zich terug. Alkmaar was vrij, maar de Tachtigjarige Oorlog was hiermee niet afgelopen. Integendeel: hij was nog maar net begonnen!

Jan staat aan tafel. Moeder heeft pap gekookt, dampende broodpap met zoete stroop. Maar wat doet vader? Strooit hij zaagsel in zijn pap? 'Pap! Wat doe je?'

Jans vader kijkt ernstig.

'Het is tijd,' zegt hij. Meer niet. Jan kijkt zijn vader verbijsterd aan.

Tijd? Zaagsel? Maar dat ...

'Mag ik in de leer?' roept Jan. 'Mag ik voor timmerman leren?'

Jans vader glimlacht.

7

ABEL TASMAN

ontdekkingsreiziger
(1603-1659)

‘Meneer Tasman, gaat u toch zitten.’

Anthonie van Diemen wees Abel Tasman een van de met groen fluweel beklede stoelen aan de grote tafel. De zaal leek wel een beetje op de vergaderzaal in het Oost-Indisch Huis in Amsterdam, al waren de temperaturen hier heel anders. Tasman droeg een lichte linnen jas, maar toch had hij het nog warm. Hij begroette Van Diemen en ging zitten. Tasman kende de gouverneur-generaal van de VOC goed, ze hadden al eerder samengewerkt en troffen elkaar af en toe bij verschillende gelegenheden. De laatste keer was hier, op Kasteel Batavia, een paar dagen geleden.

‘Ik wilde u nog even spreken voor u uitzeilt,’ zei Van Diemen. ‘Maar natuurlijk,’ zei Tasman.

‘Heeft u uw opdracht van de VOC inmiddels al kunnen bestuderen?’ Tasman knikte. Een paar dagen geleden had hij de officiële geschreven instructies in ontvangst genomen van de hoge heren. Het was een document dat vele pagina’s telde en beschreef welke schepen hij meekreeg, hoeveel man er aan boord waren, wat de

bevoorrading was en langs welke breedtegraden hij moest zeilen.

Tasman had het al uitgebreid doorgenomen.

‘Er is ons veel aan gelegen het Onbekende Zuidland te ontdekken,’ zei Van Diemen. ‘Dat weet u natuurlijk.’

Abel Tasman knikte.

‘Velen zijn u voorgegaan in een poging dat voor elkaar te krijgen. Maar we hopen dat u erin zult slagen de kusten zoals die door uw voorgangers bezeild zijn in kaart brengen. En natuurlijk hopen we dat u ook eindelijk definitief zult ontdekken of er een doorgang tussen Nieuw-Guinea en het Zuidland is.’

Wat Van Diemen hem vertelde was geen nieuws voor Tasman. Het stond allemaal in zijn officiële opdracht. Hij begon zich af te vragen wat de gouverneur-generaal eigenlijk precies van hem wilde. ‘Maar daarvoor heb ik u natuurlijk niet laten komen,’ zei Van Diemen alsof hij zijn gedachten had geraden. Hij liet zijn stem zakken en leunde iets verder naar voren in zijn stoel. ‘U bent een man van de wereld, meneer Tasman. Iemand die al heel wat heeft gezien en meegemaakt. En u kent natuurlijk de verhalen over uw beroemde collega.’

‘Beroemde collega?’ vroeg Tasman. Het schoot hem niet meteen te binnen wie Van Diemen kon bedoelen. Misschien Pieter Nuyts, de hoge VOC-koopman die in 1626 per ongeluk een deel van de zuidkust van het Onbekende Zuidland had gevonden, en daarmee verder was gekomen dan allen die hem voor waren gegaan. ‘Bedoelt u misschien Pieter Nuyts?’ vroeg Tasman dan ook. Van Diemen begon te lachen. ‘Nee, ik heb het over een andere illustere ontdekkingsreiziger, van een beetje eerder.’

‘Ah, Christoffel Columbus,’ begreep Tasman toen ineens.

‘Precies. Die,’ zei Van Diemen. ‘U weet natuurlijk waar zijn ontdekking van Amerika toe heeft geleid. De Spanjaarden hebben daar enorm van geprofiteerd. Het goud en zilver dat daar gevonden wordt, wordt met vloten tegelijk naar Spanje vervoerd, al vele, vele jaren. Het is hun belangrijkste bron van inkomsten.’

Tasman knikte. Hij wist er alles van.

‘Het zou natuurlijk mooi zijn als het Onbekende Zuidland ook een dergelijk resultaat zou opleveren,’ zei Van Diemen terwijl hij zijn

nagelriemen bestudeerde. 'En als u bovendien een route vindt die de Spanjaarden afsnijdt van hun Zuid-Amerikaanse zilverbijnen, zou dat hun positie in Europa zeker schaden. En daar zouden wij dan ons voordeel mee kunnen doen.'

'Natuurlijk,' zei Tasman. 'Hoewel zoiets natuurlijk nooit te voorspellen is. De uitkomst van elke ontdekkingsexpeditie is onzeker.' 'Zeker, zeker, ik begrijp wat u zegt. Maar we verwachten eigenlijk dat u er een continent aan zult treffen, net als Amerika. En zo'n groot land, zo'n groot gebied, het kan bijna niet anders of er zijn grote schatten te vinden. Goud, zilver, edelstenen, wie weet wat er allemaal in de bodem zit verscholen. En de compagnie zou het geld goed kunnen gebruiken. Ons hele land zou het geld goed kunnen gebruiken.'

Abel Tasman knikte bedachtzaam. 'Zoals ik zei, is het natuurlijk niet te voorspellen of we iets zullen vinden,' zei hij. 'Maar ik zal mijn uiterste best doen mijn instructies zo goed mogelijk uit te voeren. Daar kunt u zeker van zijn.'

Abel uit Lutjegast

Abel Janszoon Tasman werd geboren in 1603 in Lutjegast, een klein dorp in de provincie Groningen. Zijn geboortedag weten we niet, omdat oude archieven bij brand en verbouwingen verloren zijn gegaan. Lutjegast ligt nu midden in het Groninger land, maar toen Abel daar woonde, lag het nog vlak bij zee. Er is niet zoveel bekend over Abel Tasman, maar dat hij zich aangetrokken voelde tot schepen en de zee is zeker. Al op jonge leeftijd ging hij naar Amsterdam om werk te zoeken. Hij werd matroos op een schip in dienst van de VOC, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. De VOC was een van de grootste handelsmaatschappijen in de wereld en had een zeer machtige vloot. Abel was slim en hij kon hard werken. Al snel werd hij stuurman, toen schipper en later commandant van meerdere schepen. Hij was een betrouwbare schipper die bovendien veel wist van navigatie. In 1633 vertrok hij vanuit Amsterdam in dienst van de VOC naar Batavia. Daar kreeg hij opdracht om veilige routes te zoeken. Dat was belangrijk omdat de VOC-schepen volgeladen waren met kostbare spullen, zoals goud,

8

EISE EISINGA

wetenschapper
(1744-1828)

‘Heit, is het nu bijna af?’

‘Ja, jongen, het echte werk is nu af. Al moet er nog wel het een en ander gebeuren voor het echt helemaal klaar is. Voordat er mensen kunnen komen om het te zien.’

‘Maar je kunt het nu ook al zien, toch?’

‘Ja, dat is zeker waar, maar het moet nog veel mooier worden.’

Eise Eisinga keek omhoog naar het plafond van de woonkamer dat nu bestond uit grote houten schijven, gescheiden door smalle sleuven. Daar hingen de hemellichamen zoals de planeten, de zon en de maan die door de sleuven heen bewogen. Bijna een week geleden had hij het mechanisme voor het eerst in werking gesteld en hij wist nu al dat alles draaide zoals het zou moeten. Tik tak ... tik tak ... tik tak ... klonk het in de woonkamer. Vanaf nu zou dit geluid er altijd zijn. En als het er niet was, zou dat betekenen dat het planetarium niet meer werkte.

‘En de gewichten?’

Eise glimlachte. De jongen toonde belangstelling voor wiskunde, hoe jong hij ook was en dat deed Eise veel genoegen. Zes was hij nu, net zo oud als zijn planetarium. Hij was geboren in het jaar dat Eise was begonnen met de bouw ervan, in 1774. Straks, als hij het gewicht ging bijstellen, mocht Jelte helpen.

Hij was tevreden, maar zoals hij tegen Jelte zei, het moest nog veel mooier worden. Het was nu bijna zover dat alles geschilderd kon worden. Als hij het zo inschatte, zou dat ook nog wel het grootste deel van een jaar in beslag nemen, maar dan zou alles ook echt af zijn. En wat zou het er mooi uitzien! Hij wist al precies welke kleuren hij ging gebruiken, de verf had hij al in huis. De ondergrond werd een diep blauwgroen, dat was de basis voor het geheel. Voor de cirkels met de sterrenbeelden, de datum en de stand van de planeten wilde hij een donkerder blauw gebruiken, met daaromheen witte en zwarte ringen met gouden letters en symbolen. Goudverf was er ook voor de planeten en de maan die onder de cirkels in de ruimte hingen. Belangrijk was dat alles goed leesbaar zou zijn en duidelijk. En mooi natuurlijk, dat ook.

Samen stonden ze in stilte omhoog te turen.

‘Heit, heeft iedereen zo’n plafond thuis?’ vroeg Jelte na een tijdje.

Eise moest lachen. ‘Nee, zeker niet. De meeste mensen hebben een gewoon plafond. Van hout met balken of wit geschilderd. Maar niet zoals dit.’

‘Dat van ons is anders, hè?’

‘Ja, dat van ons is anders.’ Eise deed de deur open van de kast naast de bedstee, waar de gewichten hingen. ‘Zullen we het gewicht bijstellen?’

‘Welke is het?’ vroeg Jelte. Er hingen negen gewichten van verschillende groottes, één voor de klok en acht voor het raderwerk. ‘Deze kleine, die doen we één keer in de vijf dagen, weet je nog dat ik je dat verteld heb? De anderen kunnen we voorlopig wel met rust laten. Toe maar, trek ’m maar naar beneden. Wel voorzichtig.’

Jelte trok het gewicht voorzichtig naar beneden, precies zoals zijn vader hem gezegd had, tot het op de juiste stand stond.

‘Zo, zo is het goed,’ zei Eise.

‘En nu doet de klok het weer goed,’ zei Jelte tevreden.

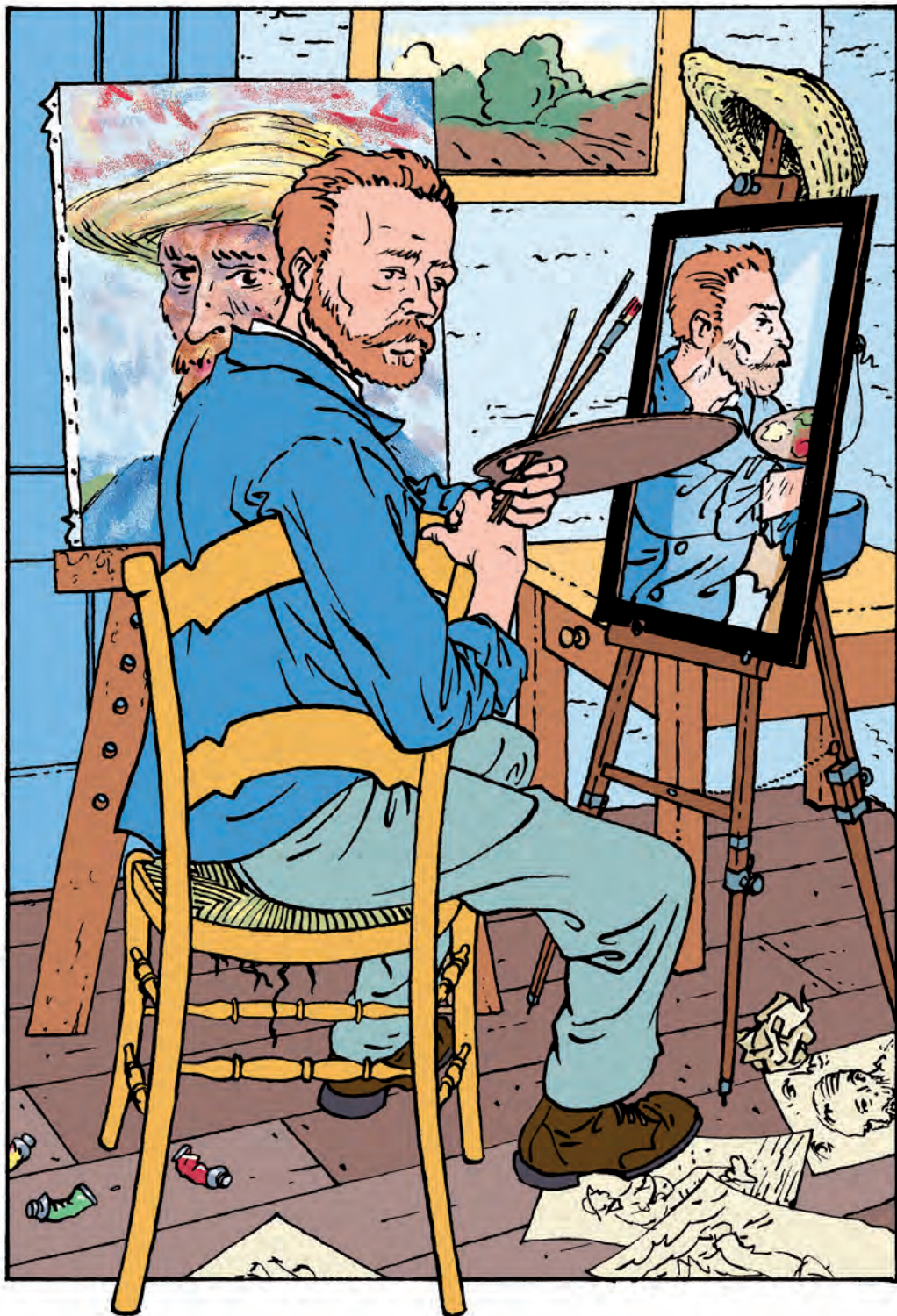
Eise moest een beetje lachen. ‘Ja, jongen, nu doet de klok het weer goed.’

Een beetje ingewikkelder dan een klok was het mechanisme wel. Het liep weliswaar precies op tijd, maar je kon er wel wat meer aan aflezen dan alleen de tijd. De precieze stand van de planeten bijvoorbeeld. Als buiten aan de hemel twee planeten dicht bij elkaar stonden dan gewoonlijk, dan kon je dat hier ook zien. En als je lang genoeg bleef kijken, zou je zien dat de aarde niet als een of andere speelbal de zon in werd geslingerd als de hemellichamen dicht bij elkaar stonden dan anders. Want er waren mensen die dachten dat zo iets kon. Dominee Eelco Alta, bijvoorbeeld.

Plotseling moet Eise aan de dominee denken. Hoe zou het met hem zijn? Zou hij intussen andere ideeën hebben gekregen? Het was nu alweer zes jaar geleden dat dominee Alta in donderpreken in de kerk het naderende einde van de wereld had aangekondigd. In mei van dat jaar, 1774 was het, bewogen de maan en vier planeten, Jupiter, Mars, Venus en Mercurius steeds dicht naar elkaar toe. Het had de dominee kennelijk bang gemaakt. In een artikel in de *Leeuwarder Courant* had Alta geschreven dat deze gebundelde krachten de aarde in de zon zouden slingeren, in de ‘poel des vuurs’ waar de aarde natuurlijk helemaal zou verbranden.

‘De conjunctie van Jupiter, Mars, Venus, Mercurius en Maan zal niet alleen invloed hebben op onze Aardbol, maar ook op het ganse Zonnestelsel, waar toe wij behoren, en zou een voorbereiding of een beginmaking van de Ontsloting of Vernieling van het zelve, ten dele of geheel kunnen zijn.’

De vernieling van de aarde, doordat de maan en een paar planeten naar elkaar toe bewogen! Onzin was het, klinkklare onzin! Maar er waren genoeg mensen die het verhaal geloofden, en dat leidde tot grote paniek. Sommigen konden zelfs niet meer werken en bleven de hele dag in bed. Eise wist nog precies wat hij indertijd dacht: als ik de mensen toch kon laten zien hoe het echt in elkaar zit, dan hoeven ze helemaal niet bang te zijn. De beweging van de planeten en de maan

9

VINCENT VAN GOGH

schilder
(1853-1890)

Het was geen gevecht op leven en dood geweest. Het was niet eens echt een gevecht geweest, alleen een aanraking. En toen was het gebeurd. Ze hadden een gesprek met elkaar gehad. Dat gesprek was een discussie geworden. En die discussie was even heel fel geweest. Heel kort maar. Paul was daarop naar buiten gelopen. De donkere avond in. Het was bijna Kerstmis, maar lichtjes zoals je die nu met Kerstmis overal ziet, waren er destijds nog niet. Het was donker. Niet pikkedonker, want er was wel een vaag schijnsel van de maan. Dat Paul naar buiten was gelopen, had Vincent woedend gemaakt. Hij kon er niet tegen als mensen wegliepen terwijl er een gesprek gaande was. Hij wilde altijd blijven praten, ook al ging het er fel aan toe. Weglopen had hij ook zelf wel ooit gedaan, maar nu niet meer. Het gesprek was over hun samenwerking gegaan. Paul was vanuit Parijs helemaal naar het zuiden van Frankrijk gekomen om met Vincent samen te werken, in Arles. En ze hadden ook echt samengewerkt. Ze waren eropuit getrokken. Meestal naar Alyscamp, de vroegere Romeinse begraafplaats, vlak bij Arles. Ze vonden het

allebei een mooie plaats om te schilderen. Het was een zogenoemde necropolis, een stad van de doden. Misschien was het een rare plaats om te schilderen. Maar ze vonden er inspiratie, de twee schilders.

Paul Gauguin.

Vincent van Gogh.

Uren waren ze bezig. Op een zeker moment gingen ze dan terug naar het huis van Vincent, waar Paul meestal voor hen beiden kookte. Paul was een grage eter, die er van hield om lekker te koken. Vincent was een sobere eter, die net zo lief een stuk droog brood at als de heerlijkste lekkernijen.

Na het eten spraken ze dan met elkaar. Wat konden ze anders doen? Er bestond nog geen radio, geen televisie, geen computer, geen internet. Het enige contact met mensen van verder weg liep via de postbode. Die bracht voor Vincent af en toe brieven van zijn broer Theo, die in Parijs woonde. En soms kwam er een brief van zijn moeder of van een van zijn zussen uit Nederland.

Paul kreeg brieven van vrouwen met wie hij gedanst had of die hij geschilderd had of die hij ontmoet had op een van zijn andere reizen. Die avond die zo dramatisch zou eindigen, spraken ze over kunst, hun schilderkunst. Ze waren allebei kunstenaar, maar Paul was ook een levenskunstenaar, iemand die kon genieten van vrolijke dingen, die feest kon vieren. Vincent was geen levenskunstenaar. Hij hoefde niet zo nodig méér te zijn dan een kunstschilder. Liefst schilderde hij de hele dag door en ook 's avonds. Het kwam misschien omdat hij nog maar enkele jaren bezig was met schilderen. Hij moest nog veel leren, vond hij zelf. En hij was geen geduldig man. Wat hij nog moest leren, wilde hij zo vlug mogelijk leren. Hij had haast.

Paul hoefde niets meer te leren. Of misschien toch wel, maar dat boeide hem niet. Hij wilde leven. Schilderen en leven. Vincent wilde schilderen.

Dat was wat Paul die avond kort voor Kerst tegen Vincent zei: jij schildert, maar jij leeft niet. Ze waren allang aan het praten geweest, maar deze ene zin veranderde alles in het gesprek.

Vincent antwoordde hem dat schilderen voor hem hetzelfde was als leven.

‘De mensen op je schilderijen leven toch niet’, zei Paul. ‘Ze praten toch niet tegen je. Je kunt een vrouw op een doek toch niet vragen of ze met je wil dansen?’

‘Jij altijd met je vrouwen en je dansen’, zei Vincent. ‘Voor mij gaat alles juist meer leven als ik het schilder. Wat ik op mijn schilderijen zie en wat ik op jouw schilderijen zie, leeft meer dan wat ik in werkelijkheid zie.’

‘Je bent gestoord’, zei Paul.

‘Je lijkt mijn vader wel’, zei Vincent, ‘die vond dat ook.’

‘Die is toch dood, je vader’, zei Paul.

‘Ja’, zei Vincent, ‘maar jij praat over me zoals hij altijd over me sprak.’

‘Ik ben je vader niet’, zei Paul kwaad, terwijl hij van zijn stoel opsprong. ‘En als je niet oppast met wat je zegt, ben ik direct niet eens je vriend meer.’

‘Maar jij bent het die zegt dat ik gestoord ben’, was Vincents reactie.

‘Mooie vriend ben je als je zoiets zegt.’

Daarop was Paul naar buiten gelopen.

10

ANTHONY FOKKER

luchtvaartpionier
(1890-1939)

‘Jij deugt nergens voor!’ Herman Fokker balde woedend zijn vuisten. ‘Waar heb ik zo’n zoon aan verdiend? Van jongs af aan doe je niets anders dan waar je zelf zin in hebt. Met je maatjes roeien, zeilen, autorijden ... daar mogen ze je midden in de nacht voor wakker maken.’

Zijn vrouw Anna legde een hand op zijn arm. ‘Herman ...’

‘Wat nou, “Herman”? Zo is het toch? Heb je niet gehoord dat hij met Cremers auto als een idioot probeerde de trein naar Amsterdam bij te houden? Die Frits Cremer is al net zo’n nietsnut als onze Anthony. Met zo’n vriend groeit hij op voor galg en rad.’

Anthony hield het niet langer. Zijn vader stortte wel vaker een preek over hem uit, maar dit keer was hij feller dan ooit.

‘Alsof u zo’n wonderkind was. Zelfs met het kapitaal dat u van uw vader erfde kon u onze koffieplantage op Java niet eens tot een succes ...’

‘Zwijg!’ onderbrak zijn vader hem. ‘Ik ben je grote mond en je smoesjes zat. We hebben je veel te lang je gang laten gaan. Je hebt

een puik stel hersens, maar je doet er niets mee. Als je op school niet spijbelde, dan maakte je de leraren het leven zuur. Maar leren? Ho maar! Ik had gehoopt dat ze je in het leger een beetje discipline bij konden brengen, maar daar heb je het ook maar een paar weken uitgehouden. Jongen, jij hebt totaal geen ruggengraat! Het wordt tijd dat je een vak leert. Jij gaat naar Duitsland.'

'Wat?' Anthony kon zijn oren niet geloven. 'Duitsland?'

'Daar heb ik zelf ook op kostschool gezeten,' vervolgde vader. 'In Bingen hebben ze een prima technische opleiding.'

'Je denkt toch niet dat ik gek ben?'

'Niet zo brutaal jij! Dit is voor je eigen bestwil.'

'Bestwil? Wat moet ik daar nou in mijn eentje? Ik spreek nog geen tien woorden Duits.'

'Je hoeft niet alleen,' zei Herman Fokker met een geheimzinnige glimlach. 'Ik heb het er met meneer Reinhold over gehad. Hij vond het ook voor zijn zoon een goed plan. Tom gaat met je mee.'

Anthony keek zijn vader sprakeloos aan.

'Nou, dat is dan geregeld.' Zonder verder iets te zeggen verliet vader de salon.

'Moeder, dat kan toch niet waar zijn...'

'Jongen,' zei Anna Fokker zacht, 'we denken echt dat dit het beste voor je is.'

'Ik kan het niet geloven,' briede Anthony. Hij vluchtte naar zijn knutselzolder. Gedachteloos vouwde hij er zijn duizendste papieren vliegtuigje en liet het uit het raam dwarrelen.

Mokkend vertrokken Anthony Fokker en zijn vriend Tom Reinhold. Wat viel er te leren in het land van die strakke Duitsers met hun brabbeltaaltje en hun vette eten? Omdat Anthony zijn HBS-diploma niet had gehaald, kon hij zich enkel inschrijven voor een eenvoudige chauffeursopleiding. Alsof hij met Frits al niet had leren rijden. Bovendien had de school enkel oude wrakken voor de lessen. Anthony vond het zonde van het geld om daar les te nemen. Vrienden van zijn ouders in Bingen vertelden over een andere autoschool, in de buurt van Mainz; nieuwer en met een betere naam.

Tot zijn grote verrassing kon je er ook vlieglessen krijgen. En laat dat nou net Anthony's droom geweest zijn sinds hij vorig jaar voor het eerst met eigen ogen drie vliegmachines had gezien. Veel stelde de vliedschool niet voor. Het enige toestel dat ze hadden, was te zwaar om op te stijgen. Maar er werd een nieuw vliegtuig gebouwd. Door de cursisten. En Anthony Fokker was daarbij! Ze kregen een stoomcursus van zes weken in motorteknik, propellerbouw en vliegtuigconstructie.

Vliegen was het nieuwste wonder in een tijd van elkaar snel opvolgende uitvindingen en industrialisatie. Het was nog maar zeven jaar geleden dat het de gebroeders Wright als eersten lukte om een gemotoriseerd vliegtuig de lucht in te krijgen. Hun eerste vlucht duurde 12 seconden, waarin ze een afstand van 37 meter aflegden. Het vliegvirus verspreidde zich langzaam over de hele wereld. Het waren waaghalzen en avonturiers die erdoor aangetrokken werden. Types als de twintigjarige Anthony Fokker dus.

Zijn loopbaan als vliegenier en ontwerper kwam maar moeizaam op gang. De cursus eindigde zonder dat hij de lucht in was geweest: het leger verbood vliegen in de omgeving van Mainz. Anthony zag zijn droom uiteenspatten.

Gelukkig was er een andere cursist die het er niet bij wilde laten zitten. De rijke oud-officier Franz von Daum besloot een half afgebouwd vliegtuig van de school over te kopen. Hij vroeg of Anthony zijn compagnon wilde worden. Von Daum had immers wel door dat de jonge Nederlander meer technisch inzicht en een nóg grotere drang om te vliegen had dan hijzelf.

Zo bouwde Anthony Fokker zijn eerste vliegtuig. Met de eerste versie wist hij enkele luchtsprongetjes te maken. Nu wilde Franz von Daum het ook wel eens proberen. Bij zijn eerste poging crashte hij. Het toestel was onherstelbaar beschadigd. Maar de mannen gaven niet op. Rond Franz en Anthony vormde zich een groepje enthousiastelingen die hielpen bij de bouw van een tweede toestel, dat de naam *Spin* kreeg. Ook Anthony's vriend Bernard de Waal sloot zich bij hen aan.